

Vybrané opatrenia bankového dohľadu v SR a ČR

Ing. Adriana Chovanová, PhD.
Ekonomická fakulta TU KOŠICE
Letná 9, KOŠICE
Slovak Republic

ABSTRAKT

Bankový systém v každej vyspelej ekonomike tvorí centrálna banka spolu s komerčnými bankami. Takto vytvorený bankový systém predstavuje tzv. dvojstupňovú bankovú sústavu, v ktorej patrí nezastupiteľné miesto práve centrálnej banke. Úlohou centrálnej banky, okrem iného, je vykonávať kontrolu a dohľad nad obozretným podnikaním komerčných bánk v bankovom sektore a zabezpečiť stabilitu bankového sektora v krajine. Slovenská republika a Česká republika patrili medzi krajiny, ktoré boli historicky a vládne navzájom prepojené niekoľko desaťročí. Mali spoločnú centrálnu banku (Štátnu banku Československú). Vychádzajúc z tejto skutočnosti je aj tento príspevok orientovaný na otázky bankového dohľadu, ktoré riešia rovnaké okruhy problémov

KLÚČOVÉ SLOVÁ:

Bankový dohľad, obozretné podnikanie, opatrenie, SR, ČR

1. ÚVOD

Obozretné podnikanie komerčných bánk a dodržiavanie pravidiel bankového dohľadu v bankovom sektore zvyšuje kredibilitu celého finančného trhu danej krajiny. Dodržiavaním pravidiel obozretného podnikania vytvárajú komerčné banky zdravo fungujúci a konkurencieschopný bankový systém [1]. V súčasnosti je v našich podmienkach dohľad a jeho výkon často diskutovanou témou, nakoľko od 1.1. 2006 vstúpil do platnosti zákon č. 747/2004 o dohľade nad finančným trhom. Tento zákon zrušil čl.1 zákona č.96/2002 Z.z o dohľade nad finančným trhom, a zaviedol integrovaný dohľad nad celým finančným trhom, ktorý vykonáva Národná banka Slovenska. Do právomoci úseku bankového dohľadu Národnej banky Slovenska (NBS) sa tak dostali aj otázky kapitálového trhu. V tejto súvislosti NBS pristúpila k organizačným zmenám a zriadila úsek dohľadu nad bankovníctvom a obchodníkmi s cennými papiermi a úsek dohľadu nad kapitálovým trhom, poisťovníctvom

a dôchodkovým sporením. Kontrolu nad podnikaním komerčných bánk v SR vykonáva úsek dohľadu nad bankovníctvom a obchodníkmi s cennými papiermi.

1. Výkon bankového dohľadu v SR a ČR

Na základe zákona č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska v znení neskorších predpisov je oprávnená NBS vykonávať dohľad nad bezpečným fungovaním bankového systému a nad vykonávaním bankových činností na území Slovenskej republiky. NBS pri plnení svojich úloh spolupracuje s ústrednými bankami iných krajín, s orgánmi dohľadu nad bankami a finančnými trhmi iných krajín a s medzinárodnými finančnými organizáciami.

NBS pri dohľade:

- ustanovuje pravidlá obozretného podnikania bánk,
- pravidlá bezpečnej prevádzky a ďalšie požiadavky na podnikanie,
- kontroluje dodržiavanie Zákona o NBS,
- vedie konania a vydáva povolenia, licencie a iné rozhodnutia, stanoviská, metodické usmernenia a odporúčania a
- vykonáva dohľad na diaľku a dohľad na mieste, pričom zisťuje objektívny stav a ďalšie dôležité skutočnosti, nedostatky v činnosti subjektov, príčiny, dôsledky nedostatkov a osoby zodpovedné za zistené nedostatky.

Dohliadané subjekty sú povinné umožniť NBS vykonanie dohľadu, pričom NBS spolupracuje s inými orgánmi vykonávajúcimi dohľad alebo dozor nad daným subjektom.

V rámci NBS dohľad vykonáva úsek dohľadu, ktorý koná a rozhoduje samostatne, nezávisle a nestranne a s inými zložkami a orgánmi NBS spolupracuje, vymieňa si informácie a podklady. O vykonanom bankovom dohľade sa vypracuje protokol, ktorý musí obsahovať mená a priezviská osôb, ktoré dohľad vykonali, miesto a čas, predmet vykonania dohľadu, opis skutočností a nedostatkov zistených pri vykonanom dohľade, určenie lehoty na predloženie námietok, dátum vyhotovenia protokolu a mená, priezviská a podpisy osôb poverených výkonom dohľadu.

V Českej republike platí zákon č. 6/1993 Sb. o ČNB (Českej národnej banke) v znení neskorších predpisov, podľa ktorého dohľad nad bankovým sektorom vykonáva ČNB. Podobne ako NBS aj ČNB pri plnení svojich úloh spolupracuje s centrálnymi bankami iných krajín, s orgánmi dohľadu nad bankami, ECB (Európskou centrálnou bankou) a medzinárodnými finančnými organizáciami.

Bankový dohľad ČNB je vykonávaný s cieľom podporiť zdravý rozvoj bankového sektora a konkurencieschopnosť bánk a ochraňovať drobných klientov bánk. Pri výkone bankového dohľadu ČNB:

- posudzuje žiadosti o udelenie licencie, vydáva bankové licencie, opatrenia a vyhlášky, ktoré definujú pravidlá obozretného podnikania,
- monitoruje činnosť bánk a pobočiek zahraničných bánk,
- vykonáva kontroly v bankách o dodržiavaní zákonov,
- ukladá opatrenia k náprave a sankcie za zistené nedostatky v činnosti bánk a
- rozhoduje o zavedení nútenej správy a odňatí bankovej licencie.

Bankový dohľad však nemôže zasahovať do obchodných rozhodnutí banky a do jej riadenia. Kontrola vykonaná ČNB môže prostredníctvom vydávaných pravidiel a monitoringom na diaľku i na mieste usmerňovať činnosť bánk tak, aby nedochádzalo k aktivitám, ktoré by mohli poškodiť klienta alebo banku. Bankový dohľad sa môže vykonávať na mieste alebo na diaľku. Dohľad na diaľku monitoruje činnosť bánk na základe všetkých dostupných informácií (auditorské správy, informácie získané od banky jednorázovo a verejne dostupné databázy). Takto získané údaje sú využívané k súhrnným analýzám bankového sektora. Dohľad na mieste je kontrolná činnosť priamo v bankách. Konsolidovaný dohľad sleduje a reguluje riziká, ktorým je banka vystavená svojou účasťou vo finančnej skupine. Je vykonávaný nad skupinami, v ktorých na čele stojí banka, iná finančná alebo nefinančná inštitúcia.

2. Opatrenia národných bánk ČR a SR týkajúce sa obozretného podnikania bánk (centrálny register úverov a povinné minimálne rezervy)

Na území Slovenskej republiky platí opatrenia NBS z 30. mája 2003 č.2/2003 o registri úverov a záruk v znení neskorších predpisov, podľa ktorého sa vedie národný register poskytnutých úverov a záruk. Do registra úverov a záruk sa oznamujú údaje o poskytnutých úveroch, o prijatých záväzkoch, o podnikateľovi, ktorý je právnickou alebo fyzickou osobou a o inej

právnickej a fyzickej osobe [2]. Banka môže požiadať o poskytnutie údajov z registra. Údaje sa poskytujú v štruktúre rozdelennej na dve časti:

- údaje o úveroch a zárukách oznámené do registra bankami, ktoré neaktualizovali údaje v registri počas posledných troch mesiacov a
- údaje o úveroch a zárukách oznámené do registra ostatnými bankami.

Z registra sa banke na jej požiadanie poskytujú údaje o podnikateľovi alebo inej osobe, medzi ktoré patrí napr. identifikačné číslo a rodné číslo osoby, celkový počet a hodnota registrovaných úverov a záväzkov, celková výška aktuálneho zostatku registrovaných úverov a záväzkov, omeškanie splátok a pod.

Na území Českej republiky je vytvorený centrálny register úverov (CRÚ). Vedie ho Česká národná banka vo forme informačného systému, ktorý funguje on-line. Sústreďuje informácie o úverových záväzkoch fyzických osôb-podnikateľov a právnických osôb a umožňuje výmenu týchto informácií medzi účastníkmi CRÚ. Predmetom povinnej registrácie v CRÚ sú súčasné a potenciálne záväzky klientov zahrňujúce úverové riziko bez ohľadu na veľkosť pohľadávky účastníka CRÚ a to:

- čerpané úvery,
- debety na bežných účtoch nad 2 000 Kč,
- nečerpané úverové rámce a prísľuby a
- vydané záruky.

Databáza CRÚ je mesačne aktualizovaná. Banky majú prístup k informáciám o celkovej úverovej zaťažnosti klientov (súhrn hodnôt úverových pohľadávok za klientov, vrátane dlhu do splatnosti) a k databáze informácií poskytnutých z CRÚ (všetky vlastné údaje, ktoré príslušný účastník vložil do databázy). K dispozícii sú informácie o aktuálnom stave ako aj o historických záznamoch. Banky môžu vykonávať on-line dotazy na nových klientov. Klient banky, o ktorom sú v CRÚ vedené informácie, má právo požiadať o výpis z registra.

Otázka dodržiavania povinných minimálnych rezerv (PMR) komerčnou bankou patrí k základným povinnostiam dodržiavania pravidiel obozretného podnikania bánk v bankovom sektore. Na území SR určuje sadzbu PMR rozhodnutie NBS č. 7/2003 z 12.12.2003 v znení rozhodnutia NBS č. 6/2004 z 21.12.2004 o povinných minimálnych rezervách [3]. Toto rozhodnutie určuje pravidlá tvorby a udržiavania PMR pre banky, pobočky zahraničných bánk, stavebné sporiteľne a to priamou formou a inštitúcie elektronických peňazí priamou alebo nepriamou formou, pravidiel hodnotenia PMR, úročenie a ukladanie sankcií za ich nedodržanie. PMR netvorí banka, na ktorú bola zavedená nútená správa a banka so sídlom v SR za pobočku, ktorá pôsobí mimo územia SR. PMR sa

vypočítajú ako súčet netermínovaných a termínovaných vkladov, prijatých úverov v SKK a v cudzích menách, vkladov a úverov s výpovednou lehotou v SKK a v cudzích menách, emitovaných dlhových cenných papierov v SKK a v cudzích menách okrem hypotekárnych záložných listov. Banka a inštitúcia elektronických peňazí, ktorá tvorí PMR priamou formou a inštitúcia elektronických peňazí, ktorá tvorí PMR nepriamou formou, je povinná viesť PMR na účte peňažných rezerv vedenom v NBS v slovenských korunách.

Banka tvorí PMR sadzbou vo výške 2%, inštitúcia elektronických peňazí tvorí PMR sadzbou vo výške 2%, ak zostatková hodnota vydaných elektronických peňazí dosiahne výšku 5 mil. EUR. PMR sú úročené úrokovou sadzbou 1,5% p.a.

Ak banka alebo inštitúcia elektronických peňazí nedodrží alebo neoznámí výšku PMR, NBS je oprávnená uplatniť voči nim sankciu a to vo výške úrokovej sadzby pre jednodňové refinančné obchody NBS zvýšenej o 5%.

Na území Českej republiky platí podobne ako v SR opatrenie o povinných minimálnych rezervách v podobe Opatrenia České národní banky č. 2/2003 věst. ČNB, ktorým sa stanovuje minimálna výška likvidných prostriedkov a podmienky tvorby povinných minimálnych rezerv, v znení opatrenia České národní banky č. 3/2004 věst. ČNB a opatrenia České národní banky č. 4/2004 věst. ČNB [4]. Minimálna výška likvidných prostriedkov bánk a pobočiek zahraničných bánk je 2% z vkladov klientov a úverov prijatých od klientov, z emitovaných neobchodovateľných cenných papierov a ostatných dlhových cenných papierov v držbe nebankových subjektov. Ide o záväzky v českých korunách i o záväzky znejúce na cudziu menu. Tieto likvidné prostriedky sú banky povinné uložiť v ČNB ako povinné minimálne rezervy.

Základ pre výpočet PMR je tvorený súčtom vkladov, úverov a úverov z repo obchodov od klientov so splatnosťou do 2 rokov vrátane, emitovaných neobchodovateľných dlhových cenných papierov a ostatných cenných papierov so splatnosťou do 2 rokov vrátane a emitovaných neobchodovateľných dlhových cenných papierov a ostatných cenných papierov so splatnosťou do 2 rokov vrátane, ktoré sú v držbe bánk. PMR sú splnené, ak skutočná priemerná výška PMR za dané obdobie nie je menej ako 2%.

Udržované PMR sú úročené priemernou úrokovou sadzbou stanovenou pre 2 týždňové repo operácie ČNB platnou počas udržiavacieho obdobia. Ak banka nedodrží stanovenú výšku PMR, je ČNB oprávnená účtovať jej úrok vo výške zodpovedajúcej dvojnásobku platnej diskontnej sadzby a to z čiastky, o ktorú nie je stanovená výška naplnená.

Zhrnutie:

1. Vychádzajúc z rovnakého historického vývoja možno konštatovať, že zákony o centrálnych bankách v oboch krajinách sú podobné. Aj v štruktúre, cieľoch a úlohách, ktoré vychádzajú pre obidve centrálné banky v otázke menovej politiky a cenovej stability v jednotlivých zákonoch o národných bankách možno nájsť paralelu. Na oboch územiach sa po roku 1992 začal budovať dvojstupňový bankový sektor, čo bolo predpokladom rozvoja zdravého bankovníctva v oboch trhovách ekonomikách.
2. Pokiaľ ide o výkon bankového dohľadu, právomoci centrálnej banky Českej republiky a Slovenskej republiky pri výkone bankového dohľadu sú totožné. Obidve centrálné banky majú v právomoci vykonávať dohľad na mieste alebo dohľad na diaľku, a kontrolovať tak komerčné banky pri ich dodržiavaní pravidiel obozretného podnikania. V oboch krajinách je hlavným cieľom bankového dohľadu ochrana bankového sektora ako aj klientov bánk.
3. Skutočnosť, že Slovenská aj Česká republika boli pred 14 rokmi jedným štátom, sa v značnej miere prejavuje aj v jednotlivých opatreniach a nariadeniach národných bánk, ktoré sú veľmi podobné. V rozobraných opatreniach týkajúcich sa centrálneho registra úverov možno nájsť jeden dôležitý fakt, a to, že ČR má on-line databázu zaregistrovaných osôb. Komerčné banky môžu získať informácie o svojich klientoch oveľa skôr ako banky na Slovensku. Opatrenie týkajúce sa PMR je v oboch krajinách veľmi podobné. Malé rozdiely však existujú vo výške úrokových sadzieb, ktorými sa PMR úročia. Na Slovensku je ich výška stanovená fixne a to na 1,5%, v Českej republike sú PMR úročené priemernou úrokovou sadzbou pre 2 týždňové repo operácie ČNB. Rozdielna je aj

výška úrokových sadzieb pri nedodržaní PMR. NBS je oprávnená uplatniť sankciu vo výške úrokovej sadzby pre jednodňové refinančné obchody NBS zvýšenej o 5%. ČNB je oprávnená pri nedodržaní PMR účtovať úrok vo výške zodpovedajúcej dvojnásobku platnej diskontnej sadzby a to z čiastky, o ktorú nie je stanovená výška naplnená.

Použitá literatúra:

1. Chovanová, A. 2005. Bazilejské dohody a Slovenská republika. In *E+M (Economics and Management)*, roč. VIII, č. 4, s. 99 – 108. ISSN 1212-3609.
2. Opatrenie Národnej banky Slovenska z 30. mája 2003 č.2/2003 o registri úverov a záruk
3. Rozhodnutie NBS č. 7/2003 z 12.12.2003 v znení rozhodnutia NBS č. 6/2004 z 21.12.2004 o povinných minimálnych rezervách
4. Opatření České národní banky č. 2/2003 věst. ČNB, kterým se stanoví minimální výše likvidních prostředků a podmínky tvorby povinných minimálních rezerv, ve znění opatření České národní banky č 3/2004 věst. ČNB a opatření České národní banky č 4/2004 věst. ČNB